

## DVA ANTIPODA HRVATSKOG RODOLJUBLJA

**Previše povijesti za tako malen prostor**

*Robovi smo povijesti, mi na Balkanu na osobito opasan način. Netko danas 70-godišnjak živio je dosad u četiri države, a da se nikada nije maknuo iz svoga sela. Mnogo se to nakupilo povijesti u vrlo kratkom vremenu. Pogotovu što je svaka od tih država bila na svoj način krvava, i narodi i plemena živo njeguju trajno podsjećanje na krvavu prošlost. Svaki ima svoje sjećanje, po kojemu su jedni uvijek žrtva drugih. Onda se samo čeka zgoda i prigoda da se tim drugima, susjedima, vrati milo za drago. Vlada opsjednutost poviješću. Zaista, previše povijesti za tako malen prostor!*

Kao utuk potmuloj boljetici *icaeobsessionis histor* preporučuju nam mudri ljudi da predamo zaboravu prošlost i okrenemo se budućnosti. Kad bi samo narodi svijeta mogli lijepo sjesti zajedno i dogovoriti se: zaboravimo što je bilo, počnimo iznova u prijateljstvu i ljubavi! To je, naravno, nestvarno. A i besmisleno, jer zaboraviti prošlost znači zaboraviti svoj identitet, a bez svijesti svoje osebjnosti nema ljudske zajednice. Radije treba napregnuti sile uma i duha da se s prošlošću bolje upoznamo. A to uvijek znači upoznati i priznati također vlastite prošle grijehe i zablude. Nijemci su to nakon kataklizme Drugoga svjetskog rata, koju su oni stavili u pogon, zvučno nazvali *Vergangenheitsbewältigung* - nadvladavanje prošlosti.

Kod Hrvata danas, u stanovitim glavama i sredinama kao da se sve više utvrđuju dva povijesna suvremenika kao simboli naše kolektivne nevinosti i pravedne borbe za slobodu: Ante Pavelić i Alojzije Stepinac. Neki im čak slike vješaju bok uz bok. (Zato, obrnuto, susjednom narodu ista ta dva lika znače otjelotvorenje moralne izopačenosti čitave hrvatske nacije.) Strahota zablude! - da parafraziramo čuvenu knjigu Ante Pavelića - zablude da se jedna zamršena prošlost destilira u jednostavnu, emotivno nabijenu parolu. Svatko je lako pamti, i što se više ponavlja ona više djeluje kao kremenita istina. Pri ovoj destilaciji nacionalnog sjećanja na dva simbola jednoga vremena začudno je koliko je zaborava pokrilo jedno razdoblje, gdje se zakuhalo tragično vrzino kolo posljednjih šest desetljeća.

**»ZAR SE KANI POBITI ČITAV IEDAN NAROD?«**

Stepinac je bio rodoljub. Pavelić je pod barjakom rodoljublja jedno krvavo kolo preobratio u mašineriju. Tako su njih dvojica u isto vrijeme djelovali kao dva nacionalna antipoda.

Još iz vremena prije nego što je Stepinac dao izraza svome zanimanju za političke prilike u kojima živi narod, potječe značajan akt njegova prethodnika, nadbiskupa Antuna Bauera. Ovome se barem nikada nije lijepio biljeg nacionalizma, ali ono što su vlasti radile seljačkom svijetu njegove nadbiskupije nagnalo je Bauera na politički korak. Dne 25. svibnja 1935. otputovao je u Beograd da glavaru Kraljevine Jugoslavije, knezu Pavlu Karađorđeviću, i ministru vojske Peri Živkoviću osobno uruči zamašan memorandum o »strahovitim patnjama kojima su izloženi moji vjernici«. »Moram podići glas protiv mučenja i ubijanja«, piše u uvodu. »Ne mogu dopustiti da se sije sjeme koje može u budućnosti uroditi jedino mržnjom, osvetom i priklanjanjem onoj struji koja nestrpljivo samo čeka zgodu da uništi kršćansku kulturu i civilizaciju.« Pa je nastavio s litanijom zlodjela, navodeći samo najnovije slučajeve, kojih je dobar broj bio povezan s izborima početkom svibnja, koji su bili farsa od nasilja i prevare.

U Kravarskom, 19. svibnja, nakon mise žandari su otvorili vatru na narod i ubili seljaka Jurja Vireka i seljakinju Anticu Jambrić, teško ranili sina mu Franju Vireka, Franju Kanceljaka i Stjepana Čekovića i još velik broj seljaka lakše ranili. Isto se dogodilo u selu Šemnici kod Zlatara. Žandari su iz zasjede ustrijelili seljaka Franju Šošarića, metak mu je prošao kroz lijevo i desno krilo pluća.

U Đurđevcu su na cesti ugrabili i mučili članove Katoličke akcije »*Zrinski*«. Tukli su ih nogama i toljagama, onda ih polili vodom i polumrtve otpremili u zatvor. Ondje ih je zapovjednik žandara udarao šakama i komadima drva. »*Neki od nas sigurno neće preživjeti*«, dojavili su

nadbiskupu. Isto u Đurđevcu, prebili su dječaka od 14 godina i onesposobili ga za rad. Mnogo mještana iz straha od žandara izbjeglo je u okolnje šume.

U Maloj Erpenji kod Krapinskih Toplica izbatinali su Viktora Šošarića i cijelo mu je tijelo u povojima. Isto ondje, zlostavljali su Oskara Šošarića, Mirka Juranića, Maksa Juranića, Stjepana Augusta, Juru Juranića, Andru Kordeja, Maksa Svečnjaka, Stjepana Svečnjaka, Maksa Golubića, Rudolfa Golubića, Slavka Golubića. Izbatinali su 70-godišnjeg Franju Mihaela i 24-godišnjeg Vjekoslava Štengla.

U Zaboku je linčovano mnogo seljaka; na primjer, na seljaka Šepca, dok je radio na polju, nasrnulo je pet žandara, isto tako na Ivu Borovčaka i Mirka Bivola. - U Vojnom Križu žandari siju strah i trepet među pučanstvom, linčovali su Danijela Mandića, Franju Ciglenića i Franju Krivačića. - U Sesvetama su izbatinali 14 seljaka. - U Bizovcu je žandar Vasilije Dinić ostavio kraj puta napola mrtva Stjepana Kiša. Isti žandar nogama je u trbuh i bubrege izudarao Andriju Perošića, koji je potom morao u bolnicu.

Najteži slučaj, piše nadbiskup, odigrao se u Gospiću. Žitelji sela Žitnik i Klanac otputili se na sud u Gospić da daju iskaz o kradi njihovih glasova na izborima. Nadomak Gospiću dočekalo ih je zoo-tinjak ljudi, među kojima dva policajca, koji su im zabranili da u središte grada idu u grupi i naložili im da izaberu između sebe tri predstavnika. Ljudi izabraše trojicu i oni krenu sa stražarima prema zgradi suda. Tek što se odmakoše od skupine tu skriveni žandari otvorili su vatru na ljude. Jedan stražar izjavio je da su žandari napali ljude iz čista mira, a Anka Stilinović posvjedočila je kako je pokojni Božo Marković, star 76 godina i već ranjen, molio jednog žandara da ga ne ubije. Ali žandar Petrović, psujući mu hrvatsku majku, probo ga je bajonetom u desni bok.

Tijekom te pucnjave na seljake, sve nenaoružane, bolničko liječenje trebali su: Božo Marković, 76 g., iz Žitnika, Martin Starčević, 38, iz Orešića, Jozo Lulić, 58, iz Klanca, Nikola Milinković, z8, iz Klanca, Ivan Župan, 30, iz Žitnika, Ivan Snarić, 40, iz Klanca, 40 [u originalu je uz svako ime dat točan opis rana od metaka, bajoneta i toljaga]. Uz nabrojene, ranjeno je još z8 osoba, koje su iz straha od žandara pobjegle, sakrile se u šumi te se potajno liječile.

Nadbiskup zatim kratko iznosi slične slučajeve iz drugih biskupija. Radnici Luka Vuković, Milan Grgić i Anton Gurdel iz Adolfovca odvedeni su u zatvor, gdje su ih žandari bacili na zemlju i tukli ih dok se nisu onesvijestili. Sutradan odvedeni su u žandarmerijsku kasarnu u Osijek, gdje ih je žandar Petrović udarao šakama u trbuh i lice, pri čemu je Luka Vuković ostao bez svih zubi. Ivan Krajs iz Kravice vraćao se s posla kući, na putu su ga uhvatili žandari i bez ikakva razloga odveli u žandarmeriju, gdje su ga toliko tukli po glavi i lijevom obrazu te je oglušio. Isto su doživjeli seljaci iz Laslova Ilija Kelemen i Josip Sorsan, tako i Janos Sošaj iz Adolfovca. U Korođu isprebijeno je 20 seljaka (slijede imena šestorice najteže ranjenih).

»Zar se kani pobiti čitav jedan narod?«, pita nadbiskup Bauer. »Čovjek bi povjerovao u to sudeći po događajima što su se odigrali također u Dalmaciji«, pa iznosi neke primjere:

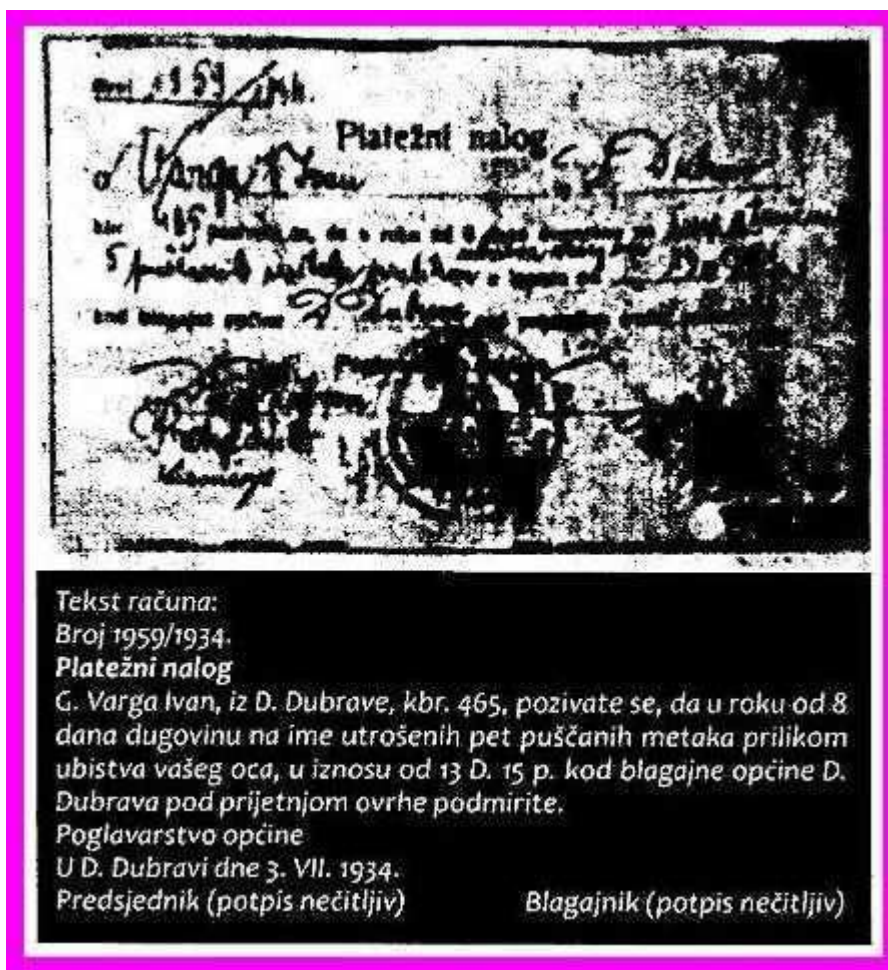
U selu Dobronje žandari su napali ljude koji su se u kući zabavljali pjevajući. Žandar Pavić ubio je Ivana Veraju, a da mu ovaj nije dao ni najmanjega povoda za to. - U selu Vidu kraj Metkovića na dan izbora žandari su stali batinama tući djecu. Kad su to saznali roditelji koji su bili unutra u biralištu prosvjedovali su. Žandari su on da s mitraljezima opkolili selo. Među ženama i djecom nastala je strahovita panika. - Seljake koji su se iz Staroga Grada na otoku Hvaru vraćali u Vrbanj zaskočili su žandari i pretukli ih. Stanoviti Vladušić toliko je izbijen da nakon toga pljuje krv. Sutradan su žandari, prispjeli iz Splita, linčovali 38 seljaka do besvijesti.

»Iznio sam ovdje nekoliko najokrutnijih primjera«, napisao je zagrebački nadbiskup u svome memorandumu, »izostavivši bezbrojna druga zatvaranja i šikaniranja svake ruke. Želim podsjetiti da takva zvjerstva nisu ograničena samo na seljački živalj, vlasti jednako postupaju s katoličkim svećenicima.«

Reda se potom poduga lista svećenika, zatvaranih, teško globljenih i na različite načine šikaniranih. Tu je među inima primjer odvođenja u zatvor župnika Ivana Čondrića iz Rašćana, kotar Imotski, u Zagvozd. Komandir žandarmerije Ilija Garić putem mu je psovao Boga katoličkoga, govorio je kako se Crkva katolička mora sramiti da ima svećenika takvoga bandita kao što je Čondrić. Onda ga je uhvatio šakama i bacio na zemlju. Dva sata držao ga je na tlu i izubijao ga.

Kad je, iste godine 1935, francuski parlamentarac Ernest Pezet na putu po Jugoslaviji došao u Zagreb, pohodio je nadbiskupa koadjutora Stepinca. Bilješke o razgovoru s njime poslije je

objavio u knjizi »Jugoslavija u opasnosti?« Stepinac mu je dao dugu listu konkretnih podataka o sustavnim protukatoličkim pritiscima, aktima i uredbama u državi, kao i o okrutnostima napose protiv seljačkog pučanstva; dovoljan je povod i najmanje iskazivanje nacionalnog osjećaja. Potužio se, reče, knezu Pavlu, no: »On mi je rekao da imam pravo, ali da ni on ne može stvarno ništa.« Podatke za prosvjednu predstavku Beogradu priredio je mons. Augustin Juretić, urednik Hrvatske straže. Zbog toga je bio uhićen.



**Pri kraju razgovora Stepinac je pokazao Pezetu dokument koji je ovoga zaprepastio, nije vjerovao da tako nešto može biti istina. Bio je to račun koji je općinsko poglavarstvo Donje Dubrave ispostavilo jednoj seljačkoj obitelji, da ima platiti metke kojima su žandari ustrijelili njihova oca. Ubili su ga na mjestu, bez suda. Zato nikada nećemo saznati zašto su žandari za obranu države odmah morali potrošiti čak pet pušanih metaka.**

\* \* \*

Ako bismo sad s time zaključili priču, ona bi i opet navodila na polovičnu, dakle iskrivljenu sliku prošlosti. Kako za epohu o kojoj je riječ imamo na jednoj strani našega historiziranja Stepinca, na drugoj Pavelića, priču treba zaokružiti s ideologijom i djelima ovoga drugoga. S Pavelićevim nastupom na pozornici povijesti u posebno sudbonosnom trenutku snašlo nas je ono što je nadbiskup zagrebački dr. Antun - u isto vrijeme dok je njegov imenjaka dr. Ante u Italiji uvježbavao svoje osvetničke eskadron - prorokovao o sjemenu koje je kadro »urođiti jedino mržnjom, osvetom i priklanjanjem onoj struji koja nestrpljivo samo čeka zgodu da uništi kršćansku kulturu i civilizaciju«.

Ovdje izneseni primjeri samo su bljeskovit podsjetnik na dramu tridesetih godina prošloga stoljeća. U nastavku treba se upitati što se to poslije događalo da je iz kolektivnog sjećanja gotovo izbrisan dugogodišnji lanac bezakonja jedne države nad jednim narodom u određenom povijesnom razdoblju.

**KANA** Ožujak 2010.  
 Stranica 18-19 GODINA XLI br. 314